

OAMENILOR NOI DE LA OAMENI VECHI

NICOLAE BULAT

Războaiele ruso-turce de la sfârșitul sec. XVIII, urmate de expansiunea Imperiului Rus, aduc tot mai mult la apropierea frontierelor Rusiei de hotarul principatului Moldova. La 1774 frontiera dintre cele două țări era delimitată numai de regiunea Oceacov, iar în 1792, prin pacea de la Iași granițele Imperiului Rus sunt fixate pe râul Nistru. Moldova s-a pomenit în prag cu un vecin expansionist, care demult își orienta politica sa de expansiune spre gurile Dunării și strâmtoarele strategice din Marea Neagră. Ocuparea țărilor Române în anii 1806-1812 s-a încheiat cu pacea de la București de la 16-26 mai 1812, prin care Turcia a cedat Imperiului Rus teritoriul dintre Prut și Nistru. Tratat despre care se va spune sute de ani că Rusia „a eliberat Basarabia de sub jugul turcesc și a alipit-o la Rusia”.

Peste un an după „eliberare”, A. Baicov, funcționar la Ministerul de Externe din Petersburg, trimis de Guvernul Rus pentru a inspecta Basarabia, scria la Petersburg:

„Țăranii ne mai fiind în stare a suporta birurile grele și taxele ilegale la care sunt supuși, sunt siliți să-și părăsească vetrele și să fugă peste Prut pentru a se așeza în părțile Imperiului Turc (în Moldova de peste Prut). Într-adevăr ar fi păcat dacă această țară, până acum atât de populată și atât de bogată în produse (sub ocupația Turciei), va fi condamnată pustiiirii”.

Unul din factorii de bază de dezvoltare și propășire a Basarabiei, susțin istoriografii sovietici, este creșterea numărului populației „v sei pustânoi strane”.

Din surse ale Statului Major al Armatei Ruse, conform studiilor efectuate de ofițerul A. Zașciuk: „Basarabia este locuită de moldoveni, care reprezintă $\frac{3}{4}$ din totalul populației. Ținuturile Chișinău, Bălți, Soroca sunt exclusiv locuite de moldoveni. În ținutul Hotinului ei sunt amestecați cu ucrainenii. Moldovenii sunt o nație, care locuiește de secole părțile din nordul și centrul Basarabiei. Ei pot fi considerați ca adevărați autohtoni. Structura demografică a Basarabiei era următoarea: moldovenii reprezentau 66,4%, rutenii și ucrainenii – 13%, rușii – 2,1%, deci o infimă minoritate.”¹

¹ A.Zașciuk, *Materiale pentru geografia și statistica Basarabiei din 1862*, SPeterburg, 1862, p. 151.

În cei o sută de ani de ocupație autoritățile țariste au fost preocupate în primul rând de schimbarea structurii etnografice a regiunii Basarabia. Rezultatele statistice vorbesc de la sine.

În 1812 populația Basarabiei număra 240000 locuitori.² În 1817 erau deja 482.630 locuitori, în 1850 – 872.868 locuitori, iar peste 6 ani, în 1856 – 990.274 locuitori³ sau cu 117.306 mai mult. În 1900 populația Basarabiei ajunge la 2.041.100 locuitori.

La 1897 din 1.935.412 locuitori 920.919 erau moldoveni, adică numai 47, 6%, restul, cele 52,4 % erau minorități.⁴

Imediat după acapararea Basarabiei rușii au început procesul de colonizare sistematică a provinciei despre ce vorbește creșterea vertiginoasă a populației provinciei. În târguri și orașe se amplasează garnizoane rusești. Orașele, la rândul lor, se umplu de funcționari ruși, negustori și meșteșugari evrei...

Desigur nu ne vom apuca să facem o analiză destul de amplă a actului din 16 mai 1812 – anexarea Basarabiei la Rusia, doar am încercat să-l aducem și pe cititorul nostru cât de cât în acel an de cotitură înapoi a neamului nostru dintre Prut și Nistru.

Peste 100 de ani de la anexarea din 1812 A. N. Curopatohin, general rus, fost ministru de război scria ca un proroc al anului 1918: „Populația românească din Basarabia anexată acum 100 de ani, trăiește azi separată și în afară de populația rusă. În viitor, fie pe cale pașnică, fie în urma unui război, unitatea poporului român este inevitabilă”.⁵

Marele eveniment de la 1859 – Unirea principatelor dunărene – a dat un imbold apariției în Basarabia a unui curent național și chiar separatist. Tinerii moldoveni care absolviseră universitățile din Petersburg, Moscova, Novorosiisc, Harkov, Odesa, Chiev, încearcă să rezolve un șir de probleme în folosul populației autohtone, ca limba moldovenească în școală, administrație, justiție și biserică, ca înființarea unei întregi rețele de școli primare, spitale și dispensare, de puncte agronomice. Tineretul intelectual se preocupa în serios de problema înființării la Chișinău a unei tipografii, editarea „unui abecedar român”, a unei istorii naturale, a unei istorii a românilor etc. În fruntea acestui curent a fost Nicolae Ștefan Casso din boierii din Biutulești, județul Soroca. Dezlipirea Basarabiei de la Rusia și reîntoarcerea ei la România a fost visul cel mare al lui Nicolae Casso.

La 28 martie 1863 P. Kotzebuc, general, guvernatorul Novorosiei informa autoritățile țariste:

² Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Chișinău „Știința”, 1992, p. 100.

³ *Ibidem*, p. 106.

⁴ *Ibidem*, p. 109.

⁵ *Basarabia și basarabienii. Alcătuire, studii și comentarii*, M. Adange și Al. Furtună, EUS, Chișinău, 1991, p. 208.

„Am primit informație că nobilimea basarabeană, pregătindu-se a redacta o adresă împăratului, cu prilejul evenimentelor din Polonia, este împiedicată de opoziția partidului boierilor, care visează să restabilească nația moldovenească în Basarabia, în vederea apropierii împrejurărilor, care ar da nației dreptul a cere unirea cu Moldova.⁶

În fruntea acestui partid se aflau: secretarul adunării deputaților nobilimii Alexandru Cotruță, fratele lui, judecătorul Carol Cotruță, doi frați Casso (fiii lui Ștefan Casso, Nicolae și Aristid), doi frați Ioan și Constantin Cristi, Constantin Cazimir și fiul lui student. Ca și frații Casso, Nicolai și Aristid, tata și feciorul Cazimir erau și ei din județul Soroca, moșia Văscăuți.

La sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX în Basarabia activau două curente în mișcarea națională: moderat și democrat moldovenesc. Adepții curentului moderat erau în majoritatea lor oameni mai în vârstă, mari proprietari, preoți. În fruntea lor se afla P. V. Dicescul. Organizați în „Societatea pentru cultură națională”, ei cereau instruirea în limba moldovenească, deschiderea unor cursuri de limbă română, deschiderea de școli cu predarea obiectelor în limba română.⁷

Curentul democrat moldovenesc sau național democrat unește tineri feciori de răzeși, preoți și târgoveți. Ei țin congrese, ca cel de la Soroca în 1906, unde învățătorii cer instruirea în școală în limba română.

Tinerii patrioți formulează chiar un program întreg de revendicări: autonomia Basarabiei cu predominarea națiunii române, limba română în școală și administrație, organizarea pe principii democratice a conducerii administrative având la bază votul obștesc, egal, direct și secret.

Revoluția din 1905 dă naștere unei serii întregi de publicații românești în Basarabia. Din îndemnul profesorului Constantin Stere (Ciripcău – Horodiște, Soroca) și sub conducerea soroceanului Emanuil Gavrilița la Chișinău apare gazeta „Basarabia”. Primul număr a apărut la 24 mai 1906. La 1 martie 1907 apare ultimul număr, o publicație destul de îndrăzneată cu poezia „Deșteaptă-te, române” și cu articole de protest contra regimului țarist. Aproape toți colaboratorii gazetei Basarabia proveneau din clasa țărănească și muncitorească. „Basarabia” a dat imbold pentru apariția altor ediții românești: „Moldoveanul” (1907), „Viața Basarabiei” (1907), „Cuvântul moldovenesc” (1913). La „Cuvântul moldovenesc” a activat și pământeanul nostru, marele naționalist din Cotiujenii Sorocii – Simion Marafa, alături de Pan Halipa și N. Alexandri. Sprijinit de marele filantrop Vasile Stroiescu, „Cuvântul Moldovenesc” a ajuns în timpul primului război mondial la un tiraj de 10.000 exemplare. Gazeta a constituit singura hrană sufletească a moldovenilor până la revoluție rusă din 1917.

⁶ *Ibidem*, p. 210.

⁷ Petre Cazacu, *op.cit.*, p. 212.

„Roadele muncii de la „Cuvântul Moldovenesc” au fost covârșitoare, încât anul 1913 a însemnat o acțiune hotărâtoare pentru istoria renașterii Basarabiei, acțiune în care luptătorii soroceni, grupați în jurul ziarului au avut o înrâurire de seamă pe teren național și social” – scria Paul Vataman în „Figuri Sorocene” în 1938.⁸

Luna aprilie 1917 a fost foarte activă: întrunirea reprezentanților cooperativelor sătești care cer autonomie administrativă și economică a Basarabiei; mitingul celor 10 000 de moldoveni la Odesa care cer autonomia politică a Basarabiei și crearea „cohortelor moldovenesti”. Urmează congresul învățătorilor, preoțimii basarabene, Congresul studenților moldoveni. Vasile Săcară, Simion Marafa, Moș Ion Codreanu, Iustin Frațiman și mulți alți soroceni au fost în rândurile celor ce au luptat pentru renașterea națională a Basarabiei.

Printre figurile proeminente care au activat în perioada țaristă a fost și Iustin Frațiman. El „a fost unul dintre cei puțini, care au luptat să țină sus flacăra românismului”. S-a născut la 1870, în comuna Cuhureștii de Sus. În perioada 1913-1916 a predat istoria și geografia la Școala Normală. Vasile Ciobotaru, absolvent (1917) și mai apoi profesor la Școala Normală (de la 1919) și amintea la 1932, pe paginile revistei **Solidaritatea**: „*Cine nu-și aduce aminte de o figură încovoiată înaintea de vreme și ascunsă neglijent într-un frac cazon, cu ferăria abundentă a nasturilor și insinelor aurii? Privirea-i aluneca cu îndărătnicie pe lângă interlocutor și căuta mereu o vrăjmășie. Ochelarii demodați și bine prinși trădau meteahna cititului de nopți târzii. Râsul năvalnic, dar fără rezonanță, masca fără succes, zbuciumul neputincios al unui suflet singuratic comprimat în interior de rigorile regimului, întreaga-i țință: vorba, mers, îmbrăcăminte arunca societății sfidarea și disprețul unui om, care în cutele ascunse ale inimii tănuia o comoară neprețuită*”.

Trăind alături de profesor (la gazdă n.n.), intrând în convorbiri și discuții, schimb de păreri Vasile Ciobotaru și colegii lui M. și G. au descoperit în acel pedagog un alt Frațiman – nu cel ce putea destul de ușor și repede să-ți dea o corigentă ci un profesor patriot, naționalist. „*Limba moldovenească – le spunea el elevilor – are toate drepturile de cetățenie între toate limbile lumii*”.

La răspunsul, că ei, elevii n-au nici un fel de literatură în limba moldovenească, Iustin Frațiman le aducea elevilor teancuri de cărți. Sufletul acelor copii a fost „*cucerit de acele bucăți literare, atât de originale cât și traduse de poezii și snoave, de sfaturi și îndemnuri citite în limba satelor noastre, în limba localnicilor, prigonită din școala de zemstvă*”. Prin intermediul lui Vasile Ciobotaru și al colegilor lui, Iustin Frațiman îndestulă setea de citire românească a elevilor de la Școala Normală din Soroca. Pentru

⁸ Paul Vataman, *Figuri sorocene*, Chișinău, „Știința”, 1993, p. 16.

faptele acestea, la 1916, Iustin Frațișman a fost expulzat din Basarabia și a fost nevoit să guste din splendorile Siberiei, de unde s-a reîntors la 1917. Participant și înfăptuitor al Marii Uniri din 27 martie 1918, publică un șir de lucrări originale cum sunt: „*Mitropolitul Iacob Stamate*”, „*Mănăstirile Basarabiei*”, „*Românii de peste Nistru*”. A fost apreciat de Academia Română și primit ca membru corespondent. A decedat la 1927, după 57 de ani de viață rodnică. A fost înmormântat la Cuhureștii de Jos.⁹

La Congresul învățătorilor din 25-28 mai 1917 a răsunit din toată inima înflăcărata chemare a soldatului Ion Codreanu din ținutul Sorociei, care a vorbit în numele țărănimii basarabene.

„De o sută de ani noi am trăit în întuneric. Am strigat, ce e drept din când în când: lumină, limbă. Dar degeaba. Unii zic acum moldoveanul nu vrea limbă moldovenească. Minciuni, șoapte netrebnice. Când eu le citeam și le tălmăceam țăranilor Programul Partidului Național și le spuneam că de acum încolo o să-i învețe pe copiii lor, pe Vasilică și pe Ionică, moldovenește, oamenii făceau mătăanii și se rugau: Doamne ajută-le celor, care ostenesc pentru aceasta. Ajutați-ne din toate puterile! Eu le răspundeam: noi nu vă putem ajuta, căci noi suntem numai niște soldați proști, dar vor veni învățătorii și vă vor lumina și ajuta. Dumneavoastră, domnilor învățători, să zidiți aici o casă frumoasă, cu mii de ferestre luminoase, care să răspândească în țara întregă lumină. Să se facă aici, în Chișinău și o Universitate moldovenească (Aplauze).

Eu sunt un om fără învățătură: n-am fost nici un ceas la școală. Dar știu ce înseamnă limba mamei, căci pentru dragostea ce i-o port am fost închis la Varșava și la Kronștadt... Pentru noi nu poate fi ceva mai sfânt, decât limba noastră moldovenească. M-a durut uneori când câțiva dintre D-voastră l-au supărat pe Dl Gore, spunându-i că limba noastră nu-i limbă românească. Apoi eu, fraților, am citit prin fel de fel de cărți am căutat să văd cine suntem noi și am aflat că în adevăr noi suntem români (lungi aplauze). Spuneți fără frică orișunde: Români suntem, români ne cheamă. (aplauze lungi). Mergeți ca apostolii prin Basarabia. Să avem cu toții un suflet și un grai, să nu zicem că ăsta-i moldovean, frate de-al meu pe care trebuie să-l ajut. Nu interesele de clasă să ne mâne, ci interesul național, care trebuie să fie mai presus de orice.”

Cuvântarea înțeleaptă și curajoasă ieșită din adâncul inimii a țăranului Ion Codreanu din Câmpia Sorociei a stârnit la cei adunați la congres o nemaipomenită însuflețire între pedagogi, „care l-au ridicat pe umerii lor și l-au purtat prin sală în semn de mare dragoste pentru cuvintele spuse.” Prin Ion Codreanu însăși vorbise întreaga Basarabie.

Roata norocului m-a adus în august 1994 la București la cursurile de reciclare aveam și un interes de serviciu. Sperăm să-l întâlnesc în imensul oraș

⁹ N. Bulat, *Școala Normală „Petru Maior” din Soroca – Basarabia*, în „MOUSAIOS. VII”, Buzău, Alpha, 2001, p. 172-173.

pe Domnul Octavian Vataman – feciorul profesorului Paul Vataman, autorul cunoscutei culegeri „Figuri sorocene”. Căutându-l pe dl. Vataman am întâlnit o altă personalitate – dna Valentina Codreanu, fiica lui moș Ion Codreanu, țăran din Ștefănești, județul Soroca, unul din acei care au înfăptuit Unirea din 27 martie 1918 și a cărui cuvântare la congresul învățătorilor din mai 1917 a stârnit acea însuflețire față de țară, popor, limbă.

Ion Codreanu a văzut lumina zilei la 1879 în familia lui Ștefan și Maria Codreanu, țărani din Ștefănești, județul Soroca. Un autodidact de mână întâi. Ca și părinții săi devine agricultor. A participat la primul război. Pe front se va include în mișcarea revoluționară. Pentru dragoste ce-o avea față de limba mamei a fost închis la Varșovia și Kronstadt. La 18 aprilie 1917 Ion Codreanu se afla printre ostașii moldoveni din Odesa, unde vorbește soldaților la mitingul ostășesc, unde au participat vre-o 10.000 moldoveni.

La 21 mai 1917 participă la primul congres al țăranilor basarabeni, care a început cu o sciziune între delegați. La Zemstva gubernială țăranii moldoveni deschid congresul lor, avându-l ca președinte pe Ion Codreanu. Este membru al Comitetului ostășesc de la Odesa, care în vara anului 1917 a fost organizatorul primelor detașamente naționale pentru Basarabia. A fost membru al Partidului Național Moldovenesc, Blocul Moldovenesc. A fost delegat pentru Sfatul Țării. A fost deputat de la 21 noiembrie 1917 până în noiembrie 1918. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. În 1920 a fost delegat al țăranilor din Basarabia la Conferința de pace de la Paris. În perioada interbelică a fost deputat de Soroca în majoritate legislaturilor parlamentare.

Ziua de 23 iunie 1940 a întrerupt viața liniștită a familiei Codreanu. Odată cu trupele sovietice în Basarabia au intrat și organele de reprimare ale NKVD-ului. Agenții ei au împânzit imediat întreaga regiune. Se întocmesc listele celor ce vor fi arestați în primul rând: membrii Sfatului Țării, intelectualii, profesorii, slujitorii cultului, țăranii înstăriți.

Ion Codreanu a fost arestat printre primii și a fost dus la închisoarea din Chișinău, unde s-a aflat împreună cu soroceanul Semion Grăjdianu. În scurt timp, la 13 iunie 1941 încep și arestările în masă, urmate de deportări.

Timpul petrecut de moș Ion Codreanu în închisorile sovietice a fost schimbat cu comunistă română, de origine evreică Anna Pauker, întemnițată în România.

În 1943 îl găsim pe Ion Codreanu în satul său natal Ștefănești, ca mai apoi, odată cu apropierea armatelor sovietice să se refugieze peste Prut. La 15 ianuarie 1949, în urma unei maladii, inima lui Moș Ion Codreanu a încetat să bată și copiii și-au înmormântat părintele, pe tătuța, cum îl numeau ei, la cimitirul sfintei Vineri din București.

Primul pas spre realizarea aspirațiilor legitime ale basarabenilor l-au făcut soldații de pe frontul român. Ei au hotărât convocarea unei adunări regionale

„Sfatul țării”, care trebuia să elaboreze un proiect de autonomie națională și teritorială a Basarabiei.

La 1 – 2 octombrie 1917 Congresul țărănesc de la Chișinău hotărăște ca 70 % din membrii Sfatului Țării să fie moldoveni, iar 30 % reprezentanți ai minorităților. Deschiderea solemnă a Sfatului Țării a avut loc la 21 noiembrie 1917.

Printre zecele de personalități ce au activat în Sfatul Țării în diferite perioade de existență a acestui organ revoluționar au fost și soroceni noștri.

I. Deputați soroceni în Sfatul Țării care au funcționat de la 21.10.1917 până la 28.11.1918

1. Cazacliu Grigore; 25 ani, studii superioare, student,
2. Cazacliu Ion; 48 ani, studii secundare, funcționar,
3. Carauș Dumitru; 25 ani, studii superioare, student.
4. Codreanu Ion; 39 ani, studii primare, agricultor,
5. Corobcean Teodor; 37 ani, cooperatist,
6. Năstasă Gheorghe, 22 ani, studii secundare, învățător,
7. Spinei Chiril, 34 ani, studii primare, agricultor,
8. Turcuman Grigore, 26 ani, studii primare, agricultor,
9. Palii Eftimie, 37 ani, studii primare, grădinar,
10. Halipa Panteleimon, 34 ani, studii universitare, gazetar.

Toți acești deputați enumerați mai sus au făcut parte din Partidul Național Moldovenesc, fracția Blocul Moldovenesc.¹⁰

II. Deputați din partea Sorociei în Sfatul Țării, intrați după constituirea lui pentru completare sau înlocuirea celor, a căror mandat a expirat sau le-a fost retras.

1. Bârcă Vasile, 35 ani, studii universitare, funcționar,
2. Bârcă Teodor, 24 ani, studii secundare, învățător,
3. Bucătaru Ion, 48 ani, studii primare, agricultor,
4. Cazacliu Vlad, 29 ani, studii universitare, student,
5. Groapă Dimitrie, 23 ani, studii universitare, funcționar,
6. Rusu Ion, 31 ani, studii secundare, învățător,
7. Soltuz Nicolae, 60 ani, studii secundare, agricultor,
8. Stere Constantin, 54 ani, studii universitare, profesor,
9. Vizitiu Eftim, 37 ani, studii primare, agricultor,
10. Țurcan Alexandru, 32 ani, agricultor.¹¹

La 2 decembrie 1917 „Sfatul Țării” proclamă Basarabia „Republică Democratică Federativă Moldovenească”, iar la 24 ianuarie 1918, ca răspuns la intențiile Radei Ucrainene de a anexa Basarabia, Sfatul Țării declară

¹⁰ Petre Cazacu, *op.cit.*, p. 310.

¹¹ *Ibidem*, p. 311-312.

Independența Republicii Moldovenești – zi în care s-a pus prima piatră de temelie la consolidarea României.

La 13 martie 1918, după două amânări, la Soroca a avut loc ședința Consiliului județean Soroca la care au participat reprezentanți ai tuturor păturilor sociale și naționale și la care cei 220 de deputați au votat unanim Unirea la Regatul Român, urmând pilda celor din Bălți care au votat Unirea la 3 martie. Sfatul Țării stopează această mișcare din Basarabia pentru a nu rupe din însemnătatea solemnului act de Unire de la 27 Martie 1918.

TO NEW PEOPLE FROM THE OLD ONES

(Summary)

Political tendencies and movements are presented from the point of view of old documents and testimonies, regarding the tumultuous history of the province of Basarabia under foreign domination, even if the language spoken by the majority of its population is the witness of its real roots. Important individuals and organizations struggled to direct the political life to a proper target irrespective of all the negative forces fighting against them.